

קול צופיין

קול צפ"ן נשאו קול יחדו ירגנו

דברים תשפ"ה השיעור השבועי מיסודו של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל האל-קי הרב **מרדכי אליהו זצוק"ל**

השיעור נמסר ע"י הרה"ג **שמואל אליהו** הרב הראשי של צפת

ט' באב במוצאי שבת

במקום אשר יבחר לשכון שמו שם מעשר דגנך תירשך ויצחקך וזבחתך בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים" (יד כג). אין ספק שספר דברים הוא ספר שנועד ללמד יראת שמים.

ארץ ישראל – ארץ האומץ

המצווה לא לפחד נמצאת בדברי יהושע וכלב בחטא המרגלים "אף בה' אל תמרדו ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם וה' אתנו אל תיראם" (במדבר יד ט). אמנם עיקר המצוות לאזור אומץ ולא לפחד נמצאות בספר דברים. "לא תיראום כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם" (דברים ג כב עשר פעמים לפחות).

אין ספק שהאומץ והגבורה שייכים לירושת הארץ "ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ עלה רש פאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך אל תירא ואל תחת" (כא) והיא מגיעה מתוך יראת שמים, אם ה' אתך, אין לך מה לפחד מהם, כמו שכתוב בגמרא. "ההוא תלמידא דהנה שקיל ואזיל אבתריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי בשוקא דציון, חזייה דקא מפחיד. אמר ליה, חטאיה אתה, דכתיב, (ישעיה לג) 'פחדו בציון חטאים'. אמר ליה, והא כתיב, (משלי כח) 'אשרי אדם מפחד תמיד'. אמר ליה, ההוא, בדברי תורה כתיב" (ברכות דף ס/א).

תלמיד אחד היה הולך אחרי רבי ישמעאל ברבי יוסי בשוק בציון. ראה רבי ישמעאל את התלמיד מפחד. אמר לו: אתה חוטא שכתוב 'פחדו בציון חטאים'. הקשה לו התלמיד והרי כתוב בפסוק 'אשרי אדם מפחד תמיד'. ענה רבי ישמעאל כי בדברי תורה יש ענין לפחד שלא לשוכחם. אבל לא כשהולכים בארץ ישראל ובירושלים.

פה מפילים פחד על האומות

ספר דברים הוא גם הספר שמלמד אותנו יותר מכל להפיל מורא על אומות העולם. "היום הנה אחר תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך וירגזו ויחלו מפניך" (ב כה). וכן "יראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו מקיך" (כח י). לעומת הגלות שנאמר בה "והנשארים בקם והבאתי מרד בלבכם בארצות אביהם וירדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף: וכשלו איש באחיו כמפני חרב וירדף אין ולא תהיה לכם תקוה לפני אביכם" (ויקרא פק כ לו). אשרינו שאנחנו רואים את הציוניים הללו מתקיימים בימנו.

הסגנון המיוחד של ספר דברים

יש משמעות גדולה לסמיכות הנושאים בספר דברים

חכמינו עמדו על הסגנון המיוחד של ספר דברים, בכל התורה כולה מוזכרת ארץ ישראל, בספר דברים מוזכרת המצווה לרשת את הארץ פעמים רבות מאוד. צמודה אליה המצווה לאהוב את ה' ולדבוק בו. חכמינו אמרו שצריך לשים לב לסמיכות הפסוקים בספר דברים. הגמרא אומרת כי גם מי שלא דורש סמוכים בכל התורה כולה, מבין שיש משמעות לסמיכות הפסוקים בספר דברים (ברכות כא:).

ארץ ישראל – ארץ אהבת ה'

לכן גם אנחנו צריכים לשים לב כי בספר דברים לצד הציווי על ארץ ישראל ומעלותיה נכתב 17 פעמים ערך אהבת ה'. וזה ציווי יחודי רק לספר דברים. בשאר ארבעת החומשים לא מוזכרת המצווה לאהוב את ה' ולא שה' אוהב אותנו. כך מוזכרת רק בספר דברים המצווה לדבוק בה'. סמיכות הפסוקים מלמדת שהמצוות הללו קשורות לירושת הארץ "לאהבה את ה' אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימים" (דברים ו) ו"לאהבה את ה' אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימים" (דברים ו) ו"לאהבה את ה' אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימים" (דברים ו). למרות שלכאורה אפשר לאהוב את ה' ולדבוק בו בחו"ל, התורה מלמדת שארץ ישראל היא ארץ אהבת ה'.

ארץ ישראל – ארץ יראת שמים

ארץ ישראל היא גם ארץ יראת השמים, תשע עשרה פעמים מוזכר הערך של יראת שמים בספר דברים. "את ה' אלהיך תירא אותו תעבד ובו תדבק ובשמו תשב"ע" (י כ). כך מספרת לנו התורה כי כל המטרה של מעמד הר סיני הוא ליראת שמים. שהרי ה' היה יכול להעביר את עשרת הדברות דרך משה ולא במעמד הר סיני. המטרה של מעמד הר סיני היא שעם ישראל ירכוש את מידת יראת ה' "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב בארץ ה' אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בנייהם ילמדון" (ד י). גם המצווה לעלות לרגל היא לשם יראת שמים. "ואכלת לפני ה' אלהיך

ה' אלוֹקִיךָ - 234 פעמים רק בספר דברים

ה' מתגלה אלינו דרך שמותיו. כל שם מגלה צד מיוחד שמתאים לתקופה ולדור. בספר דברים מופיע צמד המילים 'ה' אלוֹקִיךָ' 234 פעמים. בשאר ארבעת החומשים הוא מופיע רק 10 פעמים! באמצעות צמד המילים הללו אפשר להבין מה עניינו של ספר דברים. רמז לדבר אפשר למצוא בפרק א' של ספר דברים. שם נאמרים בהקשר חיובי המילים 'ה' אלוֹקִיךָ' או 'ה' אלִּי אֲבוֹתֶיךָ' או 'ה' אלוֹקִי אֲבוֹתֵיכֶם'. לעומת זאת שם ה' בלבד נאמר לרוב בהקשר שלילי.

כל ברכה שלא אומרים בה' ה' אלוֹקִינוּ – אינה ברכה

כנראה שקריאה בשם ה' בלבד משמעותה הכרה בה' שברא את העולם בלבד. לא אלוֹקִים שמוחק ואוהב אותנו. זה היה חטא המרגלים שהאמינו בה' שנמצא בשמיים אבל לא בה' שנמצא בתוכנו ואוהב אותנו. לכן הלכה אומרת שמי שלא מזכיר בברכה "ברוך אתה ה' אלוֹקִינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם" לא יצא ידי חובתו. "כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות - אינה ברכה; ואם דילג שם או מלכות - יחזור ויברך; ואפי' לא דילג אלא תיבת 'העולם' לבד - צריך לחזור ולברך, ד'מלך' לבד אינה מלכות" (שו"ע ריד).

ה' אלוֹקִיךָ - במעמד הר סיני

10 פעמים נאמר "ה' אלוֹקִיךָ" בארבעת החומשים האחרים. פעם אחת בחומש בראשית ו-9 פעמים בחומש שמות. אין ביטוי 'ה' אלוֹקִיךָ' בחומשים ויקרא ובמדבר. כדי להבין את המשמעות של הביטוי הזה נתבונן בחמש הפעמים שהוא מוזכר במעמד הר סיני בספר שמות. "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי". וכן "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא". לומר לך שביטוי 'ה' אלוֹקִיךָ' הוא ביטוי של קירבה גדולה.

ה' אלוֹקִיךָ בעליה לרגל – כמו מעמד הר סיני

מתוך העשר פעמים שזכר ה' אלוֹקִיךָ בארבעת החומשים הראשונים, מוזכר הוא שלוש פעמים בהקשר של עליה לבית המקדש. "וְלֹא יִחַמֵּד אִישׁ אֶת אֲרֻצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה" (שמות לד). אין שום ספק שביטוי זה מלמד על קירבה גדולה בבית המקדש מעין הקירבה הגדולה שהייתה לישראל במעמד הר סיני.

התחזות עשו לצדיק במעמד הר סיני

כך אנחנו רואים את הביטוי הזה בספר בראשית (כו) כשעשו מנסה לרמות את יצחק ועונה על שאלתו של יצחק "מֶה זֶה מִהֲרַתְּ לִקְצֹא בְנִי". עונה עשו "וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנַי". עשו מבין שהמקום הרוחני של יצחק אבינו הוא בקירבה גדולה, ומנסה עשו להתחזות לצדיק במדרגת גן עדן. מדרגה ששייכת ליעקב אבינו ולא לעשו.

מעמד הר סיני – עולה מדרגה

מכאן נבין שהמצב הרוחני של עם ישראל בספר דברים הוא במדרגה גבוהה של קירבה לאלוֹקִים. לכן בספר דברים יש שינוי בתיאור מעמד הר סיני. בתיאור מעמד הר סיני שבפרשת ואתחנן מוזכר הביטוי 'ה' אלוֹקִיךָ' ארבע פעמים יותר מהתיאור בספר שמות (סה"כ 9). למשל "שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ פֶּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים יב) ללמדך שלימוד עשרת הדברות עולה מדרגה בספר דברים. ההתעסקות בו בכניסה לארץ ישראל מביא קרבת ה' הרבה יותר גדולה ממה שהיה בהר סיני.

יְהִי רָצוֹן
שִׁיתִּיקִים
בְּאוֹיְבֵינוּ
וְנִתָּנִם ה'
אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ
וְהָמָּם מִהוֹמָה
גְּדֹלָה עַד
הַשְׁמָדָם: וְנִתַּן
מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ
וְהֵאבַדְתָּ אֶת
שְׁמֵם מִתַּחַת
הַשָּׁמַיִם לֹא
יִתְיַצֵּב אִישׁ
בְּפָנֶיךָ עַד
הַשְׁמָדָךְ
אֲתָם". אֲמֵן

הזכרנו שהביטוי 'ה' אלוֹקִיךָ' נמצא בארבעת החומשים בעיקר בספר שמות (9 מתוך 10). גם ביטויים דומים נמצאים בספר שמות. למשל הצמד 'ה' אלוֹקִינוּ' נמצא 24 פעמים בספר דברים ו-7 בספר שמות. כן הביטוי 'ה' אלוֹקִי אֲבוֹתֵיכֶם' נמצא 2 פעמים בספר שמות ו-2 פעמים בספר דברים.

כל זה בגלל שספר שמות הוא 'ספר הגאולה' כהגדרת הרמב"ן "ולכך ייקרא ספר זה ספר הגאולה, כי בו נגאלו ממצרים, ועד שכבש להם השכינה ותשרה ביניהם". לכן ביטויי הקירבה הללו נמצאים בספר שמדבר על הגאולה. "וַיֹּאמֶר עוֹד אֶלְהִים אֵל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שִׁלְחָנִי אֵלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר".

וכן "ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלֵי אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב לֵאמֹר פֶּקֶד פְּקֻדֹתַי אֲתָכֶם וְאֶת הָעֲשׂוֹי לָכֶם בְּמִצְרַיִם" (שמות ג טו-יז). ללמדך שהגאולה של יציאת מצרים מביאה את החיבור הגדול. (יש לציין כי הביטוי 'ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ' נמצא 4 פעמים רק בספר דברים. וה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ פעם אחת בדברים ביחס לירושלם ארץ ישראל. לעומת זאת הביטוי 'ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל' נכתב רק בספר שמות ביחס לכיבוש וירושלם הארץ. ואין כאן מקום להאריך בהסבר).

ה' אלוֹקִים – מחובר לעולם ולא לאדם

לעומת הביטוי "ה' אלוֹקִיךָ" והדומים לו, יש ביטוי מיוחד לספר בראשית והוא ה' אֱלֹהִים. "אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם" (בראשית ב). הביטוי הזה כתוב בספר בראשית 20 פעמים בפרשת הבריאה והוא מלמד שה' הבורא נמצא בתוך הבריאה. כל זאת לעומת הביטוי 'ה' אלוֹקִיךָ' והדומים לו שמלמד שה' נמצא בתוך האדם והעם.

הכרת ה' של ישראל והכרת ה' של פרעה

מכאן נבין למה הביטוי הזה מוזכר בספר שמות במילים שמשה מדבר עם פרעה ואומר לו "וְאֵתָה וְעַבְדֶּיךָ יִדְעוּתִי כִּי טָרָם תִּירָאוּן מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים" (שמות ט). משה יודע כי פרעה מתייחס לה' רק כבורא העולם ולא כמי שמעורב בחיי בני האדם בעולם. לכן פרעה מתנגד ליציאת מצרים. אנחנו לעומתו מאמינים שה' נמצא בתוכנו לכן ביציאת מצרים נמצא הביטוי "ה' אלוֹקִיךָ" ובעיקר בעת הכניסה לארץ.

תשעה באב שחל במוצאי שבת

רחיצה

בש"ע (ס' תקנ"ט ס' טז) יש שתי דעות בעניין הרחיצה. "יש נוהגים שלא לרחוץ מראש חדש, ויש שאין נמנעין אלא בשבת זו". הכלל בש"ע שהלכה כ"ויש" דהיינו שאין לאסור אלא רק בשבוע שחל בו ט' באב. ובשנה זו שחל תשעה באב ביום ראשון, אין דין שבוע שחל בו.

הרמ"א חולק ואוסר לרחוץ מראש חודש, וכן פסק ג"ע מרן הב"ח (דברים טז) "נוהגין שלא לרחוץ כל גופו מר"ח עד ט' באב אפילו בצונן, והרגיל לטבול בכל ערב שבת יטבול גם בערב שבת חזון, וכן מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת חזון מי שרגיל בזה בכל ערב שבת, וכל רחיצה שהיא לרפואה מותרת בימים אלו אפילו בחמין". וכתב מרן הרב אליהו זצוק"ל "וגם מי שמחמיר כבא"ח, אם הוא מוזהר מעבודתו - יכול לרחוץ בשבוע זה. ואם כבר רוחץ מזהיתו - מוב שירחץ לכבוד שבת".

לימוד תורה בשבת

כתב הרמ"א (תקנא) "ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כי אם בדברים המותרים בתשעה באב; ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות". והקשו על דבריו וכתב הגר"א כי היא חומרא יתירה (והביאו משנ"ב שם ס"ק ח).

לדעת הרבה פוסקים מותר ללמוד בשבת דברי תורה. כך פסק הט"ז (ס"ק ט) והגר"א (ס"ק ט) שאיסור לימוד תורה בשבת הוא חומרא בעלמא. כן פסקו הב"ח (סעי' י"ח) הברכ"י (ס"ק ג), הלבוש והמשנה ברורה שם. ויש לסמוך על המקלים בגלל חשיבות לימוד תורה.

אכילת בשר בסעודה שלישית

כתוב בגמרא (תענית כ"ט ע"ב) "ט' באב שחל להיות בשבת, וכן ערב ט' באב שחל להיות בשבת - אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו". הטור (תקנא) הביא את דעת רב שר שלום שכתב "אבל אנו אין אנו רגילין כך. ואפילו בשבת אין אנו אוכלין בשר ושותין יין בסעודה המפסקת משום חורבן הבית" וכ"כ אבי העזרי. אבל הטור חולק עליהם וכותב "ונראה לי דכיון שנמנע מלאכול בשר ולשתות יין משום אבל, הוא אסור. כדמוכח במ"ק דכל דבר שניכר בו שעושה אותו משום אבל - אסור לעשותו בשבת". וכך נהג אביו הרא"ש ז"ל, וכך הלכה (שו"ע תקנ"י).

המג"א אומר שאמנם אוכל כמו שלמה בשעתו אך צריך לאכול בצער ובדאבון לב ולא עם חברים וכד'. אך הברכ"י המשנה ברורה וכפ' החיים כתבו שאוכל כדרכו גם בכמות האוכל וגם עם חברים, ויכולים לעשות זמון בשבת זו כי אין בה שום דבר של אכילות. אמנם, מי שלא מעוניין לאכול בשר ויין לא חייב לאכול כשלמה בשעתו.

הבדלה במוצאי שבת ובמוצאי היום

לא לתת לקטן לעשות הבדלה במוצאי שבת "דלמא אתי למסרך" כדי שלא ילמד הילד לשתות בליל תשעה באב ומשיך כן גם כשיהיה גדול, אם לא יהיה במקום שמישהו יכול לתקן אותו (עירובין מ"ע"ב). הרמב"ן סובר שלא עושים הבדלה כלל אחרי יום ראשון. אבל השו"ע (תקנ"ו) פסק "ליל ט' באב שחל באחד בשבת, כשרואה הנר אומר: בורא מאורי האש; ואין מברך על הבשמים. ובליל מוצאי ט' באב מבדיל על הכוס ואינו מברך, לא על הנר ולא על הבשמים".

וכן נוהגים הלכה למעשה שבמוצאי שבת אחרי קדיש מתקבל מברכים "בורא מאורי האש" בלבד. וביום ראשון בלילה מבדילין על הכוס ומברכים "בורא פרי הגפן" ו"המבדיל" בלבד. ולא אומרים ספק ברכות להקל, כי כן נהגו.

חיבור שבת ותשעה באב

אוכלים סעודה שלישית עד השקיעה. כיוון שמותר לאכול עד הרגע האחרון ואין חיוב להוסיף כמו תוספת שבת או יו"כ. ולא עוד, אלא שאם מותר לאכול עד בין השמשות אסור לאדם להחמיר על עצמו כיוון שהוא גורם אבלות בשבת. אחרי האוכל יברך ברכת המזון וישב בביתו. וילמוד דברים שקשורים לתשעה באב עד צאת הכוכבים.

בצאת הכוכבים יאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול", יחלוץ נעליו, יחליף בגדיו לבגדי חול שלא התכבסו ויבוא להתפלל.

גם נשים חייבות בדיני ט' באב. ולכן בצאת הכוכבים יאמרו "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ויחלצו נעליהן ויחליפו לבגדים שלבשו כבר, יתפללו כדרכן ויברכו "בורא מאורי האש". ואסור להן להדליק אור לפני שאומרות "ברוך המבדיל" או "אתה חוננתנו".

ישיבה ושינה על הקרקע

בליל ט' באב וביומו אין יושבים על כיסא. כאמור בשו"ע (סי' תקנ"ט סעי' ג): "ליל ט' באב ויומו, יושבים בבית הכנסת לארץ עד תפלת מנחה". ומזמן מנחה, דהיינו חצי שעה אחר חצות, אפשר לישב על כיסא ובתפילה אומרים דברי נחמה.

כתב השו"ע (סי' תקנ"ט): "ויש מי שנוהג לשכב בליל תשעה באב מוטה על הארץ, ומשים אבן תחת ראשו. הגה: ויש לאדם להצטער בענין משכבו בליל תשעה באב, שאם רגיל לשכב בב' כרים לא ישכב כי אם באחד; ויש בני אדם משימים אבן תחת מראשותיהם, זכר למה שנאמר: ויקח מאבני המקום (בראשית כה, יא) שראה החורבן (מרדכי דמועד קטן). מיהו עוברות שאינן יכולין להצטער, אינן חייבות בכל אלה (תוספות). וימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב בכל מה שאפשר".

לימוד בתשעה באב

ראוי ללמוד בתשעה באב פרשת התוכחה (פרשת בחוקות - ויקרא פרק כו יד - מו). פרשת המרגלים בספר במדבר (מפרק יג א' עד פרק יד מה). וכן בספר דברים (פרק א א-מו). על האזהרה מהגלות (דברים פרק ד כה-לא). פרשת הקללות (כי תבא - דברים פרק כה טו-ס"ט). תיאור הגלות בפרשת ניצבים (דברים פרק כט ט-כח). אזהרה לבחור בטוב ולא ברע (דברים פרק ל טו-כ). אזהרה מהסתר פנים (דברים פרק לא טז-כב). פרשת האזינו (דברים פרק לב א-מב). גלות עשרת השבטים (מלכים ב פרק יז א-מא). חטאות מנשה שגרמו לחורבן (מלכים ב פרק כא א-יז). גלות המלך יהויכין (מלכים ב פרק כד ח-כ). חורבן הבית הראשון (מלכים ב פרק כה א-כו).

ישעיהו פרקים. א א-לא. ה ט ז-כ. כב א-יט. כח. לג ז-יד. נ א-י. נז א-יג. נח א-יד. נט. סד. סה א-כה. סו א-כד. פרקים מספר ירמיהו שלא עוסקים בגלות הגויים ולא פרקים שעוסקים בנחמה (מגן אברהם תקנ"ג ומשנה ברורה שם). ובגמרא תענית כו. גיטין נו. סנהדרין צו. ירושלמי תענית פרק ד הלכה ה. ובמדרש איכה רבה. ויהי רצון שנזכה לשמוח בבית המקדש בבנינו, כהנים בעבודתם, לויים בדוכנם וישראל במעמדם, במהרה בימינו אמן.

וְלֹא יִחְמֹד
אִישׁ אֶת אֶרְצָךְ
בְּעֶלְתָּךְ לְרֵאוֹת
אֶת פְּנֵי ה'
אֱלֹהֶיךָ שְׁלֹשׁ
פְּעָמִים בַּשָּׁנָה
אֵין שׁוֹם סִפְקָא
שְׂבִיטֵי זֶה
מִלְמַד עַל
קִירְבָּה גְדוּלָּה
בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ
מֵעֵין הַקִּירְבָּה
הַגְדוּלָּה
שְׁהִיִּתָּה
לְיִשְׂרָאֵל
בְּמַעֲמַד הָרִי
סִינַי

הלכות לחיילים

רחצה ואכילת בשר

איסור רחצה ואיסור אכילת בשר אינם מדינא דגמרא אלא מנהג שנהגו אבותינו (טור ב"י תקנא). והתירו לרחוץ לצורך מצווה או כל רחצה שאינה לתענוג (שו"ע תקנא טז). לכן אין להחמיר באכילת בשר וברחיצה לחיילים שנמצאים בעזה או בגבול הצפון ואזורי לחימה, שלא להכביד עליהם בדבר מנהג כשהחיילים צריכים עוצמה וכוה. כתב בשו"ע שמותר בט' באב למרוח משחה נגד יתושין או משחה כנגד פצעים כי אינה סיכה של תענוג (שו"ע או"ח סימן תקנ"ד טו).

כיבוס בשבוע שחל בו

איסור כיבוס בשבוע שחל בו הוא מדינא דגמרא והשנה אין שבוע שחל בו (תקנא ג). ואם אין לו אלא בגד אחד - התירו מר"ח עד שבוע שחל בו (משנ"ב כט). וכן יש להתיר גם כאן לחיילים מר"ח. גם בשבוע שחל בו יש להתיר במקרה הצורך כמו שמתירים לכבס לצורך מצווה או לצורך תינוק, שאין בכיבוסם של אלה משום שמחה (משנ"ב פד). וכן התיר הרה"ג אליהו זצוק"ל לכבס בגדי אחיות או דופאים שמכבסים מטעם היגיינה, וכן יש להתיר כאן לחייל שמגיע לביתו לחופשה קצרה שיכבסו את בגדיו.

סיפורים על הרב זצ"ל

לאכול בתשעה באב – לפעמים זו מצווה

בתשעה באב האחרון זכינו להיות עם הרב זצ"ל בבית. בערב תשעה באב אמרתי לרב: 'הרב, אתה יודע שאתה לא צם?'. הוא שאל אותי אם אני אומר את זה בגדר של חבר או רופא, ועניתי שבגדר של רופא. הרב אמר לי: 'אני אתחיל לצום, תבוא לבקר אותי מחר, אם תראה שזה קשה עליי, אפסיק'. באתי למחרת בעשר בבוקר, לקחתי מדדים ואמרתי לרב: 'צריך תרופות ולשתות'. הרב הסכים ואמר: 'תביא את התרופות וכוס מים'. הגשתי לו את המים והוא החל לומר: 'לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתא בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו באותיות ה'ו'י'ה' הרני בא לקיים מצוות ונשמרתם מאוד לנפשותיכם' ולשמוע בקול הרופא, בלע את הכדורים ושתה. אמרתי לו: 'הרב, למה לא בירכת?'. אז הוא ענה: 'לא שיתי מהצמא שלי אלא כי אתה אמרת לי'. ואפשר גם לספר שכל תשעה באב האחרון שלו, הרב שכב במזרון על הרצפה.

(ד"ר אפרים שמבה, רופא האיש של הרב)

נולדה על רצפת הלווי

בתשעה-באב של שנת התשס"א הגעתי עם אשתי לחדר לידה ב-11:30 בבוקר, לאחר ירידת מים. חיכינו שם לאורך כל היום, אך לא נראתה שום התקדמות. לקראת ערב, לפני תפילת מנחה, הגעתי לבית הרב זצ"ל כדי לקחת את כיסוי הטלית של הרב המעטר את כיסאו של אליהו בבריתות, ונודעה סגולתה ללידה קלה. וכמובן, גם לקבל ברכה. אמרתי לרב שכבר מהבוקר אנחנו בחדר לידה ואין התקדמות. הרב אמר לי לא לדבר כך, והרגיע אותי שהכול בסדר ושאת כיסוי הטלית אקח מהרבנית שתחיה. לאחר תפילת המנחה חזרתי ללובי של חדר הלידה. רעייתי בדיוק יצאה מבדיקה נוספת שבה נאמר לה שאין שינוי ויש להמתין בסבלנות, כי הדרך עוד ארוכה מאוד... נתתי את כיסוי הטלית לרעייתי, ששמה אותו על בטנה, והלכתי להתפלל ערבית.

כשחזרתי מהתפילה מצאתי את רעייתי בלובי (היה עומס ולא נתנו לה חדר), עם כאבים חזקים ונשימות כבדות. הצעתי לה שנצא למרפסת. לא היה לי מושג עד כמה מהר העניינים רצים...

לאחר דקות ספורות במרפסת, הבינה אשתי שהלידה מתחילה. היא נעמדה ואמרה שראש העובר כבר בחוץ. רצתי מהר לקרוא למיילדת, שכלל לא האמינה לדבריי וחשבה שאני מבין, שהרי רק לפני כ-20 דקות אמרה שאין שום התקדמות. לאחר שלחצתי על המיילדת היא הבינה שעליה לצאת, ואכן אישרה שהלידה החלה. תוך כדי ניסיון להכנס לחדר הלידה בהליכה, אחרי שני צעדים בלבד, החליקה התינוקת לאוויר העולם על רצפת הלווי. כמובן שהתכונה מסביב היתה רבה, וגם השמחה וההלחץ. ברוך ה' שהכול הסתיים בשלום. במשך היום היה אתנו בחדר הלידה זוג נוסף שהיה במצב דומה. לאחר שחזה בפלא ניגש אלי בהיסוס האב, אברך צעיר, ואמר שהוא לא קשור לדברים מסוג זה, אך מבקש, אם אפשר, בכל זאת להשתמש בכיסוי הטלית. מכיוון שבכל מקרה היה עלי להמתין ולראות שהכול בסדר, נתתי לו את השקית בטרם החזרתי אותה לבית הרב. למחרת, במהלך היום, פגשנו את הזוג המדובר במחלקה והם סיפרו שגם הם ראו את הנס באופן מידי.

(משה כהן, בית-אל)

פסק מו"ר אבא זצוק"ל בספרו כי "חיילים בכוננות מבצעית שצריכים להיות בכושר מבצעי, צריכים לאכול. חיילים שנמצאים באוהלים - ינהגו בכל מנהגי אבלות באכילה, בנעליים וכדו'. אבל חיילים בשרות מבצעי ינעלו נעלים צבאיות רגילות כמו ההולכים בדרכים שמותרים ללכת בנעלים רגילות" (שו"ע תקנ"ז).

מי שאוכל בתשעה באב – יעשה הבדלה קודם אכילה

ילד או ילדה וכן כל חולה או מינקת וכד', צריכים לעשות הבדלה על כוס לפני שאוכלים. וכיוון שכבר ברכו "מאורי האש" בלילה, יברכו רק "הגפן" ו"המבדיל", אפילו אם הם אוכלים ביום או אפילו אחרי הצהריים לקראת השקיעה. ובכל מקרה לא מברכים על בשמים, שהם נועדו לתענוג.

גם למי שמותר לאכול בתשעה באב, אין היתר לשתות יין בתשעה באב אלא אם כן אין לו ברירה. ולכן עדיף לעשות הבדלה על מיץ מענבים סחוט. שהרי למיץ ענבים קנוי יש קצת דין של יין. וכן כתב בשו"ע "יין מגתו דהיינו שאין לו יותר משלשה ימים, נהגו לאסור" (סי' תקנ"ב ס"ב).

ואם אין לו ענבים, טוב שיעשה הבדלה על מיץ ענבים. ואם אין לו - יבדיל על יין. ואם אין לו - יבדיל על בירה שהוא "חמר מדינה". וכן תעשינה הנשים שצריכות לאכול. וגם נשים שנהגו בכל השנה לא לעשות הבדלה - במקרה זה מותר להן.

"נחם" בברכת המזון

בשו"ע (תרי"ח) כתוב שחולה שמותר לו לאכול ביום כיפורים אומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון. וכן כתב הרמ"א: "מי שאכל בט' באב יאמר 'נחם' בברכת המזון" (תקנ"ו). וכיוון שהשו"ע לא הביא את ההלכה הזו פסק כה"ח לא לומר "נחם" בתשעה באב מחשש הפסקה (כה"ח תקנ"א יא).

אך הבן איש חי כתב (דברים כז) שצריך לומר "נחם" בברכת המזון אם אוכל אחרי חצות היום בתשעה באב: "חולה האוכל בט' באב אם היתה אכילתו מזמן מנחה גדולה יאמר 'נחם' במקום 'רצה והחליצנו'. ואומר 'ותבנה ירושלם עיר הקודש במהרה בימינו. בא"י מנחם ציון בבין ירושלם'".

אמירת עננו לשאינם צמים

חייל שלא צם את כל הצום - לדעת השו"ע לא יאמר עננו. "כל תענית שלא שקעה עליו חמה, דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים, אינו תענית, ואם דעתו לאכול קודם לכן, אינו מתפלל עננו". ולדעת הרמ"א אומר עננו כי אע"פ שהוא לא צם ביום זה, אחרים צמים. "מיהו נוהגין להתפלל עננו אף על פי שאין משלימין עד צאת הכוכבים, וכן דעת מקצת רבוותא, ונראה לי דדוקא ביחיד דאומר עננו בשומע תפלה, דבלאו הכי יכול להוסיף כמו שנתבאר לעיל סימן ק"ט, אבל ש"ץ לא יאמר עננו אא"כ משלימין, וכן נוהגין".

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קלא) חילק בין מי ששכח ואכל, שחייב להמשיך בתענית, ולכן יאמר עננו ביום התענית הזה, לבין חייל שלא צם כי פטור מתענית, שכלל לא שייך שיאמר עננו. ויהי רצון שיתקיים באויבנו 'וְנִתְּנָם ה' אֱלֹהֵינוּ לְפָנֶיךָ וְהָקָם כְּהוֹקָה גְדֹלָה עַד הַשְּׁמָדָה: וְנִתְּנָם מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ וְהִאֲבֹדְתָם אֶת שְׁמֵם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא יִתְּצֵב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הַשְּׁמָדָה אֲתָם'. אמן.

תשובה כהלכה

צוק מאוחר. לא הרגשתי טוב בבוקר ולכן שיתי כוס מים. אני יכולה להתחיל לצום מעכשיו? האם יש צורך להאריך את הצום? להמשיך עד צאת הצום.

עין גלי אורל. האם מותר לעשן בצום? מותר בצנעה, ורצוי לא לעשן כלל.

לציסה קצק. האם לפי הדעה שלא מברכים על מסטיק, מותר ללעוס מסטיק בצום? אנחנו לא לועטים מסטיק בצום, כיוון שיש בו הרבה סוכר או טעמים. לכן גם מברכים עליו.

אין לגרר שיניים. האם מותר לצחצח שיניים בצום (לא ביום כיפור)? לא.